

ימי לימוד תנ"ך

לאורה של תורת ארץ ישראל

לע"נ סיון דברי בן בשט ז"ל



הולדת משה ומשמעותה

הרבנית בת שבע אליהו

1. שמות פרק ב:

א וילך איש מבית לוי ויקח את בת-לוי: ב ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: ג ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאר: ד ותתצב אחותו מרחק לדעה מה יעשה לו. ה ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיקה הלכת על יד היאר ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה: ו ותפתח ותראה את הילד והנה נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה: ז ותאמר אחתו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את הילד: ח ותאמר לה בת פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא את אם הילד: ט ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו: י ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו:

2. מהר"ל, גבורות ד' פרק ט"ז:

נפלא. כי התורה היא סדר העולם בה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם, ולפיכך הדברים שהם עיקר יסוד העולם התורה מספר בהן באריכות, כמו אבות העולם שהם אבות ושורש אל אומה הישראלית שהם עיקר העולם, נמצא כי האבות הם יסוד העולם וראוי לבאר היסוד על מה הוטבע העולם. לפיכך לא יקשה לך למה מאריך לספר.

3. בעל תורה תמימה (הרב ברוך הלוי אפשטיין) שמות ב, א:

"... ובעצה מצינו לשון הליכה, כמו "לכה איעצך" פרשת בלק וכן: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"

4. סוטה יב, ע"א:

להיכן הלך אמר רב יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו תנא עמרם גדול הדור היה כיון שגזר פרעה [שגזר] הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר לשוא אנו עמלין עמד וגירש את אשתו עמדו כולן וגירשו את נשותיהן אמרה לו בתו אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות פרעה לא גזר אלא בעוה"ז ואתה בעוה"ז ולעוה"ב פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת שנאמר (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך עמד והחזיר את אשתו עמדו כולן והחזירו את נשותיהן

5. הרש"ר הירש שמות ב, א:

"... לעת כזאת נדרש אומץ לב ממי שהתעתד להיות לאב או לאם... "וילך" אינו מציין אלא את ההחלטה הגדולה ... לא נאמר ויקח בת לוי אלא את בת לוי, את המיועדת לכך מראש, כי מהמשך הסיפור יודע לנו כי... כבר נישאו ההורים, גם אחות הייתה ואח לה. מכאן משמע, כדברי חז"ל שלא היו אלה נשואים ראשונים, אלא "פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה, והחזירה, ועשה בה ליקוחין שניים, העיז האיש והתייצב אל מול פקודת הרצח".

6. מכילתא דרשב"י, ו, ב:

"עמרם עמד ועשה מעשה גדול בישראל והסכימה דעתו לדעת המקום. גרש את אשתו כשהיא מעוברת לשלושה חודשים ובסוף שלושה חודשים חזר ועשה בה קידושין שנא': וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי.

7. חתם סופר, ס' תורת משה, שמות ב, א:

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. עיין בפרש"י ואיתא בגמרא כשגירש עמרם את אשתו עמדו כל הצדיקים וגרשו נשותיהם ואמרה לו בתו גזירתך קשה משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה על הזכרים ועל הנקיבות וכו'. ונראה הנה איתא ס"פ חזקת הבתים ס' ע"ב מיום שפשטה מלכות שגזרת גזירות ומבטלות אותנו מתורה ומצוות, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו, ומסיים לכן אין גוזרים לפי שהיא גזרה שאין הציבור יכולין לעמוד בו, וצריך ביאור.

ימי לימוד תנ"ך

לאורה של תורת ארץ ישראל

לע"נ סיון דבורי בן בשט ז"ל



7. חתם סופר, ס' תורת משה, שמות ב, א - המשך:

ונראה הקב"ה כרת ברית עם א"א ע"ה שזרעו לעולם יהיה ואם היה לחוש שזרעו של אברהם כלה היה הקב"ה מוכרח להושיע ולבטל גזירותיהם, וזה שאמרו נמצא שזרעו של אאע"ה כלה וזה אי אפשר ויהיה הקב"ה מוכרח לבטל הגזירות, אבל לכן אין גוזרין לפי שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו ויתילדו להם בנים באיסור ולא יהיה זרע אברהם כלה ולא יועיל כלום, וזה יש לומר היה כוונת עמרם וסיעתו שגרשו נשותיהם כדי שלא יהיה להם בנים ויוכרח הקב"ה להושיע ולבטל גזרת פרעה, אבל כשעמדו רק הצדיקים וגרשו נשותיהם ואנשים אחרים קיימו נשותיהם ויהיה הרעה בכפליים שזרע הצדיקים יתמעט ואעפ"כ זרע אברהם לא יכלה ולא יהיה דבר הכרחי לבטל הגזירה ולכן אמרה מרים גזרתך קשה משל פרעה, כמובן."

8. מהר"ל גור אריה שמות א', י"ג:

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" 156 — לא רצה להזכיר שם האב ושם האם של משה עד לידת משה, לומר לך כי משה היה מתוקן לגאולה מוי ימי בראשית¹⁵⁷, ומאחר שמשה מתוקן לגאולה מששת ימי בראשית — לא היו אבותיו עיקר אצל¹⁵⁸, ואילו¹⁵⁹ נתן שם לאביו קודם לידת משה היה משמעות הענין שהעיקר היה האב, ובשכיל עצמו ושמו המיוחד לו נתן לו הקב"ה משה, כמו כל אב שהוא בפרט סבה לבן¹⁵⁹, לכך לא הזכיר שמו, כי אצל לידת משה לא היה האב סבה מיוחדת רק¹⁶⁰ כאשר הוא כסדר¹⁶⁰ עולם וכמנהג שכל אדם מוליד בן¹⁶¹, אבל סבה פרטית לא היה כאן. וכל שאר בנים — אם לא היה זה האב לא בא הכן לעולם, וזה אינו במשה, כי אף שהיה עמרם מוכן יותר למשה¹⁶², על כל פנים מוכרח משה לבא לעולם, ולפיכך אינו מזכיר שם הפרטי קודם לידת משה, שלא תאמר כי נולד מעמרם בפרט, ואם לא היה עמרם לא היה נולד משה, שזה אינו, רק הוא¹⁶³ כמו שאר אדם, ואם לא היה עמרם היה אחר, כי משה מתוקן מששת ימי בראשית¹⁶⁴. והבן עוד יותר מזה כי הוא ענין

9. מהר"ל, גבורות ד' פרק ט"ז:

כי לא היה ראוי לצאת הגואל רק משבט לוי, ושיהיה בין האב ובין האם משבט לוי והוא שבט שלישי אשר נתקדש. והדבר הוא ידוע במה שאמרו רז"ל (שמות רבה פר' ה') כי שבט לוי לא נשתעבד במצרים, ולפיכך היה ראוי לצאת מהשבט הזה הגואל אותם מן השיעבוד וכל זה מפני קדושת השבט הזה. כי כבר אמרנו לך למעלה, שהשיעבוד הוא שייך דוקא לחומר שהוא מוכן להשתעבד בו ולהיות מתפעל וזה נתבאר למעלה, אמנם שבט לוי מפני שהיה קדוש, ומי שהוא קדוש הוא נבדל ממעשה החומר, כמו שנתבאר לך זה למעלה, וכל זמן שהיו כלל ישראל בשיעבוד לא היה ראוי לשבט לוי להיות הם מושלים על המצרים, מכל מקום זכות עצמם וקדושתם הועיל שלא היה ראוי שיהיו מושלים מצרים על שבט לוי הקדוש והנבדל, ואיך היה מושל עליהם החומר הגרוע הזה הם המצריים, עד שהיו ישראל ראויים להגאל, ואז הוציא הקב"ה הגואל משבט מושלים הוא שבט לוי אשר הוא קדוש ונבדל, ואז היה מושל על החומר הם מצרים אשר נמשלו לחומר דכתיב (יחזקאל כ"ג) אשר בשר חמורים בשרם, ולפיכך יצא משבט לוי משה רבינו עליו השלום אשר הוא הצורה השלימה

10. סוטה י"ב, ע"א:

וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתוב התם (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב.

11. בראשית פרק א:

א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ב והארץ היתה תהו ובהו וחסך על-פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים: ג ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור: ד וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל אלקים בין האור ובין החשך: ה ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: {פ}

12. רש"י, בראשית א, ד:

"... ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא"

ימי לימוד תנ"ך

לאורה של תורת ארץ ישראל

לע"נ סיון דברי בן בשט ז"ל



13. מהר"ל גור אריה בראשית א', ד':

[כ] אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה. פירוש שדרך הכתוב לכתוב "וירא אלהים כי טוב" אחר גמר מעשהו, וכאן כתיב "וירא אלהים את האור כי טוב ויברל", ומשמע בשביל שראה הקב"ה שהוא טוב – "ויברל", וקשה איך תלה ענין ההבדלה כמה שהוא ראה שהוא טוב, ולפיכך אנו צריכין למדרש (מנינה יג). ש'ראהו שאינו כדאי וכו', והשתא אתי שפיר "וירא אלהים את האור כי טוב" ואינו נאה וכו', והבדילו. ועוד דלא לכתוב "האור כי טוב", רק "וירא אלהים כי טוב", כמו שכתב בשאר הימים (פסוקים י, יג, יט וכו'), אלא "וירא אלהים את האור כי טוב" ואינו כדאי לרשעים שישתמשו באור וגנוזו. ולפי פשוטו כתב "וירא אלהים את האור [כא] ראוהו שאינו כדאי וכו'. ואם תאמר הלא כתיב (ר' ממנו נג, ט) "כי לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם" (קוסיס המנ"ן), ויראה דודאי לא שינוי היה, אלא שהכתוב מגיד למה נגנוז האור הראשון, ואמר מפני שהקב"ה ראה שאינו כדאי לעולם הזה מפני הרשעים. ואין להקשות אחר שידע שהאור שיכרא אינו כדאי לעולם הזה, אם כן למה בראו בששת ימי בראשית, שיש לומר שכל דבר – אף מה שיהיה לעתיד – הכל נברא בששת ימי בראשית, "ואין חדש תחת השמש" (ר' קבלת א, ט). וכן דרשו בב"ר (יג, י) שאף עולם הבא נברא בששת ימי בראשית, שהרי כתיב (ישעיה נה, ד) "כי ביה ה' צור עולמים", מטעם ש"אין כל חדש תחת השמש" [כב].

14. חגיגה י"ב, ע"א:

דא"ר אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנאמר (איוב לח) וימנע מרשעים אורם ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כיון שראה אור שגנזו לצדיקים שמח שנאמר (משלי יג) אור צדיקים ישמח".

15. האלשיך, בראשית א, ג

"כי על שני אורות ידבר ושיער הכתוב "וירא אלוקים יהי אור ולא בלבד היה כן, כי אם גם "ויהי" – הו"ה שנית ... כי הזכיר אור פעם שנית לרמוז כי זולת זה היה אור אחר...".

16. הרש"ר הירש, בראשית א, ד:

"... תחילה: "וירא אלוקים את האור כי טוב", ורק אח"כ: "ויבדל אלוקים בין האור ובין החושך". ... לא ההבדלה היא טוב אלא האור. האור-והחיים האורגניים התלויים בו-הם הם הטוב שד' חפץ בו, הם הם התכלית החיובית העיקרית, שעלתה במחשבת הא-ל עם בריאת הארץ. אם כך יכולנו לצפות, שהאור יבטל את החושך כליל, ידחה מפניו את מציאות הלילה-ואור וחיים ישלטו עלי אדמות. ואכן כבר הובטחנו מפי הנביאים, שכך יהיה באחרית הימים: "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים", "בלע המוות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים" (ישעיה ל, כו. כה, כח). המטרה הסופית של התפתחות הארץ היא שלטון האור והחיים-ללא חושך וללא תשישות וללא מות. ובשעה שד' ראה את האור כי טוב, כבר מסר לו את הכוח לבטל את החושך כליל. ואכן היה בכח האור להעביר את החושך מיד. אולם שלטון האור עלי אדמות תלוי בשלמותו המוסרית של האדם, וזו עתידה להתגשם רק באחרית הימים. ועד שלא נהיה ראויים לאותה עטרה, שומה עלינו תמיד לחזור אל חיק הלילה ולחדש שם את נעורינו לחיי האור. ולשם כך הבדיל הקב"ה בין האור ובין החושך. דומה שחכמינו עמדו על סדר זה של המקרא, המקדים את "כי טוב" להבדלה. מכאן דרשו את המאמר הגדול: "אור שברא הקב"ה ביום הראשון, גנזו לצדיקים לעתיד לבא".

17. משך חכמה לבראשית א', ה':

יום אחד: אמר אחד ולא ראשון לפי שראשון ושני הוא על דבר המתיחס זה לזה ומגביל זה נגד זה. והנה הבריאה של אור ראה שאין העולם כדאי להשתמש בו גנזו אם כן הבריאה של אור שנברא ביום ראשון היה במדרגה גבוהה מבריאת העולם לפי מצבה בעולם הזה, לכן אמר שהוא רק יום אחד שהוא אחד במדרגתו ובמצבו, ואינם מסודרים זה נגד זה. ופשוט

18. נחל קדומים (החיד"א) עמ' קנ"א, דברים לד, י:

"ולכל המורא הגדול" – כתב רבינו אפרים ז"ל אותיות המאור הגדול עכ"ד. ואפשר במ"ש ז"ל דאור הגדול שנברא ביום ראשון גנזו לצדיקים, וכתבו המקובלים שמשא רבינו זכה בו ונשתמש בו כל ימי חייו עכ"ד. (זהר הקדוש פרשת בראשית דף לא סוף עמ' ב)

20. סוטה י"ב, ע"ב

רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה.

ימי לימוד תנ"ך

לאורה של תורת ארץ ישראל

לע"נ סיון דברי בן בשט ז"ל



21. מלבי"ם, שמות ב, ג:

"ותקח תבת גומא" ... נרמז בתיבה זו ענין כולל עצמותו של משה וענינו. כי האדם מורכב מגוף ונפש, והנפש סגורה בבית כלא במאסר הגויה, ואחר חטא אדה"ר נתמזגו כוחות הגוף עם הנפש ולא תוכל להיפרד ממנו עד יום המוות, אולם משה מדרגתו כמו אדם קודם החטא שהייתה נפשו נפרדת מגופו ויכולה להפשיט שמלת החומר מעליה בכל עת... ומורגל בפי חכמי חידות להמשיל את הגויה כאוניה שבה תעבור הנפש האלוקית את ים החיים הזועף כל ימי חייה, שכמו שאי"א לבעל חי לעבור בים אם לא ע"י אוניה כי הוא יסוד אחר, כן אי"א להנשמה הרוחנית לשוטט בעולם הגשמי, אם לא ע"י התלבשה בגויה שהיא האוניה הניבנית מעולם הזה החומרי, אשר יעבירנה אורחות ימים, אומנם אונית משה שהיא גופו גבר בו יסוד האוירי ככלי גומא שהוא קל על פני המים".

22. האלשיך, שמות ב, ג:

"עשתה על הכוונה הנזכרת, למען יעלה ויראה לפניו יתברך זכרון תורת משה אשר יקבל, העתיד לינתן על ידו, ולשום אותו בארון עץ מצופה מבית ומחוץ. כד"א (שמות כה, י. יא, טז) "ועשו ארון עצי שיטים וצפית וכו' מבית ומחוץ ונתת אל הארון את העדות", היא התורה. על כן לזכרון טוב זה התחכמה, ותקח לה תיבת גומא, ותחמרה מבית ומחוץ ... נמצאת תיבת עץ מצופה מבית ומחוץ, לרמז אל התורה שעתידי לקבל, תהיה בארון עץ מצופה מבית ומחוץ".

23. צרור המור לשמות פרק ב':

לכח פרעה ויהי לה לכן . משרת בביכל המלך . והקרא שמו משה . זה נראה לי אות על מה שכתבתי בזאת הפרשה שהיא כולה בהרים גדולים . ולזה דרשו שירדה לרחוק מגילולי בית אביה . והאריכו בלדקה ובמעשיה . שאם לא כן איך נשאר זה השם למשה שקראת לו בת פרעה? וכי לא מלו אוהו אביו ולא קראו לו שם : ולא ראינו שנשאר לו שם אחר אלא זה . אלא שיש לך להודות כי זה היה שמו מההלה . והתורה קדמה לעולם והיה כהוב בה ויאמר ה' אל משה כמה פעמים . וראתה פינה מה שלא ראו אביו ואמו ולא הוהו כנפוחים . והטכמה דעתה לדעת המקום ולדעת התורה . כי זה השם של משה הוא אלא והוא מעמקי ההוד . כי משה עולה כמו השם כהפוך אוהיות . ולכן לא ידע איש את קבורתו . וכן משה בראשי היובת הוא כמו מפתרון שר הגדול . והוא שדי כהפוך מפתרון . והוא רמז מההלה העולם . כאלמד ממסן שבהו השנית ראשי היובת מ"ה . וכל זה לאות כי זאת הפרשה יש בה רמזים גדולים לעתיד .

24. הרש"ר הירש, שמות ב, ד:

אילו נאמר ותתיצב, היה מובנו העמידה את עצמה שם בהכרה מלאה... אבל (ותתיצב מלמד ש) לפתע פתאום גם מצאה את עצמה שם, כאילו הוצבה שם ע"י כוח עליון, לכך "ותתיצב", מזיגה של פעולה שקולה ופעולה כפויה".

25. ירושלמי סוטה דף ח, א פרק א הלכה ט:

אמר רבי יוחנן פסוק זה ברוח הקודש נאמר ותתיצב אחותו (עמוס ט) ראיתי את י"י נצב על המזבח. אחותו (משלי ז) אמור לחכמה אחותי את. מרחוק. (ירמיהו לא) מרחוק י"י נראה לי. לדעה (ישעיהו יא) כי מלאה הארץ דעה את י"י.

26. בעל הטורים, שמות ב, א:

"וילך" ב' במספר, הכא ואידך "וילך איש מבית לחם יהודה". ע"י הליכה זו בא גואל הראשון וע"י אותה הליכה ("וילך איש מבית לחם יהודה") יבא הגואל האחרון שהוא משיח בן דוד".

27. מדרש שוחר טוב לא, ב':

את מוצא, כל מה שעשה משה עשה דוד. משה הוציא את ישראל ממצרים, ודוד הוציא את ישראל משעבוד גליות[10]. משה עשה מלחמה בסיחון ועוג, ודוד עשה מלחמה כל סביביו[11], שנאמר (שמואל א כה, כח): "כי מלחמות ה' אלהים (הוא) נלחם". משה מלך על ישראל ועל יהודה, שנאמר (דברים לג, ה): "וַיְהִי בַיּוֹשֻׁרֹן מֶלֶךְ", ודוד מלך על ישראל ועל יהודה. משה קרע לישראל את הים, ודוד קרע לישראל את הנהרות, שנאמר (תהלים ס, ב): "בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אַרְם נְהַרִּים".

משה בנה מזבח, ודוד בנה מזבח, זה הקריב וזה הקריב.

משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל, ודוד נתן חמשה ספרים שבתהלים לישראל:

28. הרב קוק, אורות ישראל ותחייתו · פרק כח:

הגאולה נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד השלמה היא פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת את פעולותיה בכל המסבות. משה ואליהו גואלים הם לגאולה אחת, המתחיל והגומר, הפותח והחותם הם יחד ממלאים את החטיבה. ורוח ישראל מקשיב הוא את קול התנועות של פעולות הגאולה, ההולכות מכל המסבות עד מלא צמיחת קרן הישועה במלואה וטובה.